

DOMONKOS LÁSZLÓ

PÉLDÁZATOK NEMZETPOLITIKÁBÓL

Több szempontból rendhagyó az a két vaskos kötet, amely a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. kiadásában jelent meg és távolinak hitt idők világába vezet bennünket. Pedig az, ami bő száz évvel ezelőtt az akkori Magyarország északkeleti vidékein – és ehhez kapcsolódva másutt, a fővárosban is – történt: maradandó értékű megörökítésre, alapos, részletes vizsgálódásra és roppant lényeges (mai!) tanulságok figyelembevételére többszörösen és jócskán okot adó eseménysorozat volt. Olyan szereplőkkel (is), akiket joggal nevezhetünk a magyar nemzetpolitika előfutárainak – főleg, ha a mai magyar nemzetpolitikán az egyetemes („15 milliós”) magyarság ügyes-bajos dolgainak tükrében a történelmi ország velünk élő nemzetiségeihez kapcsolódó közéleti ténykedést éppúgy értünk, mint minden, Kárpát-medencei közös dolgainkkal történő, folyamatos – kormányzati szintű – munkálkodást.

Botlik Józseftől megszokhattuk, hogy témaválasztásai gyakran kötődnek az ezeréves ország Északkeleti-Felvidékhez, azaz Kárpátaljához. Ez a sajátos varázsú, igen sokat szenvedett országrész ad otthont a magyarok mellett annak az évszázadok során velünk mindvégig messze legjobban megfért, dolgozó, szerény, végtelenül jóindulatú és jó szándékú népközösségnek, amelyet Nagyságos Fejedelmünk, II. Rákóczi Ferenc joggal hívhatott – ma már klasszikus elnevezéssel – gens fidelissimának, azaz a leghűségesebb népnek. Amelyet a mieink kedves becézéssel ruszinoknak is neveztek, és akikről nem egy katonai vezetőnk mondotta megnyugtatólag veszély idején, hogy ők azok, akiknek a kezébe nyugodtan, bármikor magyar fegyvert lehet adni. (Tudva tudván, hogy azt sohasem fordítják ellenünk.) A ruszinok sorsa tehát mindenkor – a mai napig – nem lehetett, nem lehet közömbös

számunkra. Elemi nemzetpolitikai kötelesség rajtuk segíteni, értük tenni, érdekeik érvényesítésében tevékenykedni. Botlik József új, *A magyar nemzetpolitika előfutárai* című könyvében három olyan magyar politikusi életutat mutat be és vizsgál meg igen alaposan, akiknek munkássága – példázat mivoltában különösen – arányaiban és hatásaiban egyaránt igen szemléletesen illusztrálja a követendő magyar nemzetpolitika módszereit, lehetőségeit – és erejét...

Darányi Ignác (1849–1927) egyszerre volt jogász, agrárpolitikus és igazi, vérbeli államférfi. Nevéhez fűződik a magyar mezőgazdaság megújítása: kétszeri földművelésügyi minisztersége (1895–1903, 1906–1910) idején, a „magyar földön magyar élet” gondolat jegyében nemcsak a birtokpolitikában, a gazdasági szakoktatásban, a telepítésben vagy – nem csekély mértékben – a mezőgazdasági hitelpolitikában valósított meg nagy jelentőségű reformokat. Emellett döntő szerepe volt abban is, hogy az Északkeleti-Felvidéken, vagyis Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Zemplén vármegyékben élő népesség – magyarok és ruszinok egyaránt, egyképpen – gazdasági és szociális felemelkedése valósággá váljon. Azt a nagyszabású gazdasági akciót, amelyet Firczák Gyula (1836–1912) munkácsi görögkatolikus püspök kezdeményezett, Darányi viszi sikerre. Neki köszönhető, hogy az ún. hegyvidéki gazdasági program megindul – a közvetlen megvalósítás elindítása viszont a magyar nemzetpolitika másik nagy előfutárának, a mártír sorsú Egán Edének (1851–1901), a kor talán legkiválóbb mezőgazdászának jut, akit Botlik joggal nevez a magyar és a ruszin nép vértanújának.¹ Egán az, aki megharcolja és az uzsorás-maffiával szemben életre segíti a szegény ruszinokat a szó legszorosabb értelmében könyörtelenül kizsigerelő állapotok felszámolását célzó hitelprogramot, a különböző gazdasági intézkedések megvalósítását – meggyilkolása után pedig Kazy József (1856–1923) folytatja művét, aki méltó utódként, a történelem adta lehetőségek és időkezetek között, amíg csak módja van rá, az adott körülmények figyelembevételével viszi tovább a hegyvidéki gazdasági akció programját.

Botlik József kötete részletesen bemutatja Darányi Ignác két miniszterségének korszakát, ténykedésének főbb jellegzetességeit, melynek lényegéről összefoglalóan és igen meggyőzően állapítja meg, hogy „túl kellett lépnie a szabadelvűség, a liberalizmus akkor megfellebezhetetlennek tekintett 'laissez faire' elvét, amelyet pártja, a kormányzó Szabadelvű Párt is képviselt. Ennek lényege, hogy az államnak nem szabad beleszólnia polgárai magánéletébe, ne segítsen, hanem hagyja magára a rászorulókat, a gyengéket, az elesetteket.” Darányi Ignác „valódi nemzetpolitikusként” – eszközként használván fel a liberalizmust – elérte, hogy kiteljesedjék a hegyvidéki akció. Ráadásul akkor – a 19. század utolsó éveiben –, amikor a kazároknak nevezett galíciai zsidóság bevándorlása már éppen olyan tömeges volt, mint a magyar és a nemzetiségi, elsősorban ruszin és tót kivándorlás... A két jelenség már az 1870-es évektől teljes mértékben összefüggött, főként a szóban forgó Északkeleti-Felvidéken. A lakosság elnyomorodása a rohamosan növekvő uzsorakamat-rabszolgaság és az ebből következő általános kiszolgáltatottság és elszegényedés miatt már olyan kétségbeejtővé vált, hogy a „kitántorgás” mértéke egyre fokozódott.

A szerző beszámol arról, hogy Darányi 1898 tavaszán miniszteri biztossá nevezi ki a 47 esztendő, a muraközi Csáktornyán született, ír származású borostyánkői Egán Edét, aki a Bereg vármegyei Szolyva járási székhelyen állította fel a magyar kir. földművelésügyi minisztérium ún. Hegyvidéki Kirendeltségét, amely hozzákezdett egy igen nagy ívű akció – ma átfogó vidékfejlesztési programnak (projektnek) mondanánk – megvalósításához. Igen érdekfeszítő részleteket olvashatunk a könyvben az állami földbérletek, a havasi legelők szegény sorsú gazdáknak történt juttatásáról, az állattenyésztés korszerűsítésének, fejlesztésének módozatairól – és leginkább a bevándorolt izraeliták mohó és gátlástalan része által űzött arcátlan uzsora letörésének érdekében folytatott küzdelemről. Amely nem csekély mértékben a halálos ölelésű uzsorakamatok ellensúlyozására létrejött hitelszövetkezetek munkálkodásában öltött testet. (A jelenséget és Egán működését a magyar szociográfia egyik alapműve, a ma már klasszikusnak nevezhető, a könyvben is emlegetett *Kazár földön*, Bartha Miklós munkája tárgyalja legfrappánsabban, leghitelesebben és legszínvonalasabban.²) Az 1890-es évek végétől ebben a közegben volt harmadik elemként jelen a magyar kormány hegyvidéki gazdasági akciója. A szerző, Botlik József igen tekintélyes mennyiségű új levéltári forrás, valamint a szakirodalom elemzése után arra a következtetésre jutott, hogy a kivándorlás,

1 Lásd Botlik József: Egán Ede, a magyar és a ruszin nép vértanúja. Trianoni Szemle V. évfolyam, 2013. július–december, 14–26.

2 Vesd össze, Botlik József: A nemzetpolitikus Bartha Miklós (1847–1905) élete, munkássága és emlékezete. Lakitelek, 2016.

illetve a bevándorlás során az 1870-es évektől az 1910-es évek elejéig az Északkeleti-Felvidék vármegyeiben – különösen Zempléntől Máramarosig, valamint Szabolcsig – szervezett népcsere történt. Miközben ügynökök közreműködésével több, mint 350 ezer, többségében orosz, magyar és tót (szlovák) vándorolt ki a vidékről Amerikába, az első időszak végére, mintegy 250 ezer izraelita költözött be nagyrészt a helyükre Galíciából.

Egán Ede tevékenysége kezdettől vad és elszánt ellenállásba ütközik: népegymentő működése olyan mélyen és olyan elemi szinten sértett rendkívüli anyagi érdekeket, hogy cseppet sem lehet csodálkozni azon, hogy már korábban két merényletet is megkísérelnek ellene, sőt, saját helyettese, a szabadkőműves Páris Frigyes minden követ megmozgatott végleges és teljes „megfúrása” érdekében, a nyílt rágalmozástól sem riadva vissza. (Egán ugyanis nemcsak elszánt, leleményes és kitartó volt, de igen tisztán is látott. Már 1898-ban, a földművelésügyi miniszternek írott bizalmas jelentésében megfogalmazza: „a ruthén kérdés ma elsősorban gyomorkérdés, s csak másodsorban nemzetiségi kérdés.” Erről volt szó.) Így hát, amikor végül 1901. szeptember 20-án Ungvárról Munkácsra menet Egán Ede rejtélyes haláleset áldozata lesz (a sajtó azonnal a több mint gyanús „öngyilkosságot” kezdi boncolgatni), Darányi nem tehet egyebet: folytatót, utódot keres – és talál. Kazy József, korábbi minisztériumi osztályvezető, későbbi politikai államtitkár személyében. Munkájáról Botlik azt írja, közel egy évtizeden keresztül folytatta a hegyvidéki akciót és irányításával igen nagy eredményeket értek el. Ez a gazdasági mozgalom átszötte működési területének minden részletét: 1908-ban már 132 hitelszövetkezet működik, egyedül ebben az évben 11 új fogyasztási és értékesítési áruraktár létesül, éppúgy szolgálva a kárpátaljai magyar és orosz kisgazdákat, mint a sorra alakuló gazdaköröket, az államkincstár által bérelt földek vagy az újonnan létesített és tömeges

munkaalokat teremtő különféle faipari, kőszárfonó stb. szövetkezeteket, illetve háziipari telepeket.

A nemzetpolitika e megindító, imponálóan gazdag választékban elénk tár példázatait egy teljes kötetnyi dokumentumanyag egészíti ki. Botlik József munkájához szervesen hozzátartozik az az 1896 és 1910 közötti időszakból származó, igen-igen érdekes, izgalmas gyűjtemény, amelyet Kása Csaba gyűjtött össze, szerkesztett és látott el bevezetéssel. A kötet 66 olyan darabból áll, amelyek egytől egyig a magyar nemzetpolitika előfutárainak áldozatkész, rendkívül hatékony, ma több szempontból akár szenzációsnak is minősíthető munkájával, a hegyvidéki akció legkülönbözőbb vonatkozásaival kapcsolatosak. (*Küzdelem a magyar nemzetpolitikáért – Válogatott dokumentumok 1896–1910* címmel.) Előterjesztések, jelentések, interpellációk és – leginkább – hírlapi cikkek, tudósítások. A zsidókérdéstől a máramarosi kivándorlási helyzetig, a földművelésügyi tárca költségvetésének vonatkozó részleteitől Egán Ede halálának körülményeiig olyan kor-körképkel szembesülünk, amit nem lehet felindultság, elképedés, elkeseredés és – olykor – lelkesedés nélkül olvasni, egy jó évszázad múltán sem. Ami pedig a nemzetpolitikai példázatok, netán mintákat illeti: sohasem árt tanulni. Manapság sem. És láthatjuk: nagyon úgy tűnik, van kiktől.

